

עפעפית גדולת-פרחים, בן-שיח מדברי שפרחיו צהובים (ינואר 2024)

ערגה אלוני

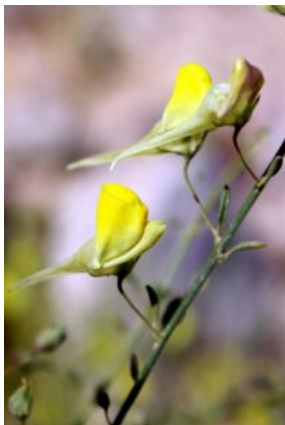
תקציר: *Kickxia spartioides* (Brouss. ex Buch) Janch. **עפעפית גדולת-פרחים**. היא בן-שיח ר"ש מדברי נדיר הגדל בדרום ים-המלח בנגב ובערבה בערוצים במדבריות חמים. הענפים דקים מטמיעים העלים פשוטים מסורגים. הפרחים צהובים דו-מיניים, גדולים ומרשימים, נישאים על עוקץ דק. לפרח 5 עלי גביע, 5 עלי כותרת מאוחים שיצרו שתי שפות: עליונה הבנויה מ2 עלים ותחתונה בת 3 עלים. קצה תחתון של הכותרת מסתיים בדורבן בו נאגר צוף. אבקנים 4 שוני אורך, השחלה עילית בת שתי מגורות. הפרי הלקט הנפתח באמצעות 2 מכסים. האבקת הפרחים נעשית ע"י דבורים בעלות חדק ארוך.

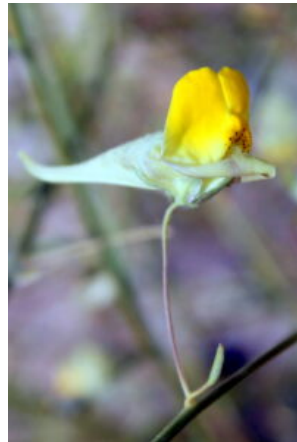
עפעפית גדולת-פרחים. *Kickxia spartioides* (Brouss. ex Buch) Janch. משתייכת (כיום) למשפחת הלחכיים. הצמח הוא בן-שיח סבוך רב-שנתי מדברי נדיר בגובה 25-60 ס"מ המושך תשומת לב בפרחיו הבולטים והייחודיים. הוא מעוצה בבסיסו, מצמיח ענפים צעירים בחודש נובמבר. הענפים עשבוניים קרחים, דקים וארוכים, צבעם ירוק בהיותם מטמיעים (דנין 1983), נושאים עלים מסורגים דמויי רומח צרים וקטנים אורכם 2-3 ס"מ הנושרים לקראת הקיץ (פינברון-דותן, דנין 1991). הענפים נותרים ירוקים ובהמשך הקיץ מצהיבים.



עפעפית גדולת-פרחים. *Kickxia spartioides* (Brouss. ex Buch) Janch. מימין: שיח בשיא פריחה, בעל ענפים ירוקים מטמיעים ועלים פשוטים. באמצע: פרחים צעירים נישאים על עוקץ כפוף הפרח בשלב מאוון. משמאל: מקבץ צפוף של פרחים ופקעי פריחה. צילמה ערנה אלוני ©

הפרחים דו-מיניים מסודרים בתפרחת דלילה. הם בלתי נכונים, צבעם צהוב אורכם 15-25 מ"מ, מקושרים לענף בעוקץ דק (באורך 3-4 ס"מ) ובבסיסו עלה צנום. הגביע בן 5 אונות מחודדות שוות אורך שאינו נושר לאחר פריחה. הכותרת דו-שפתנית מסתיימת בדורבן ארוך. שפה עליונה מורכבת מ2 אונות מאוחות, לעיתים מנוקדת בקדמתה נקודות חומות. שפה תחתונה קרובה לשפה עליונה, בת 3 אונות שוליה מגוללים. אבקנים 4 חבויים בתוך לוע הכותרת, שני אבקנים ארוכים ושניים קצרים מהם, ביניהם העלי בראשו צלקת דמוית גולה. השחלה עילית בת 2 מגורות. בדיקת עמדת הפרחים על הגבעול משתנה ממצב של פקע פריחה ועד שלב האבקה. לקראת הבשלת הפרח הדורבן מוטה כמעט אנכית והשפות נוטות מעלה.





עפעפית גדולת-פרחים. *Kickxia spartioides* (Brouss. ex Buch) Janch. מימין פרחים ופירות ביניהם. (נדרשת הגדלה) באמצע: פרח דו-שפתני בעל דורבן ארוך. משמאלו פקע פריחה עטוף בגביע ירוק בן 5 עלים. משמאל: פרח מאוזן, שפתו העליונה צהובה מנוקדת וגם הדורבן. צילמה ערנה אלוני ©

האבקת הפרחים נעשית ע"י דבורים בודדות בעלות חדק ארוך מ"מ 15. הדבורים עומדות על השפה ומחדירות את החדק לתוך הדורבן המוטה וכך מצליחות להגיע אל הצוף שהופרש ונאגר בקצהו (שמידע 2005). בפעולה זו הן גם מאביקות את הפרח כאשר גרגירי אבקה שנדבקו לראשן, נדבקים לצלקת העלי. הפרי המתפתח הוא הלקט בן 2 מגורות הנפתח בהבשלתו ע"י שני מכסים. תנועת הגבעול ברוח מפזרת זרעים רבים המצויים בהלקט.

עפעפית גדולת-פרחים פורחת בין ינואר לאפריל. היא גדלה בוואדיות ובערוצי נחלים סלעיים במדבר החם (פרגמן-ספיר 2008). נפוצה בארץ במדבר החם בדרום ים-המלח, דרום הר הנגב, מכתש רמון, הערבה ודרומה עד אילת. מקורה באיים הקנרים שם הצמח גדל במדרונות סלעיים יבשים, עד לגובה של 600 מ'. תפוצתה העולמית משתרעת במדבריות ערב והסהרה.

עפעפית גדולת-פרחים הינו צמח נדיר בארץ. המין תואר לראשונה על ידי פייר ברוסון בשנת 1825 והוגדר בשם פשתנית *Linaria scoparia* במשפחת הלוענתיים. בשנת 1972

הצמח הועבר לסוג Kickxia, על ידי Günther Kunkel ושותפו למחקר. מחקר חדש-פילוגנטי מולקולרי שבוצע בשנת 2016 הציעו החוקרים שקבוצת מינים בתוך Kickxia מקומם בסוג **עפעפית**. (Kew- Royal Botanic Gardens: Nafiseh. Shahin. & Günther 2016). הסוג הועבר למשפחת הלחכיים והוא כולל 25 מינים. בארץ גדלים 9 מהם, 5 רב-שנתיים מדבריים ו-4 מינים חד-שנתיים ים-תיכוניים.

ספרות

דנין (אלון -עורך) 1983. החי והצומח של א"י אנציקלופדיה שימושית מאוירת. משרד הביטחון, החברה להגנת הטבע (כרך 11)

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע א. 2005. צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה

פרגמן-ספיר א. 2008. פרחי עין גדי וחוף ים המלח. מדריך לצמחי בקע ים המלח וחוף עין גדי. אחוה ירושלים.

Nanorrhinum scoparium (Brouss. ex Spreng.) Yousefi & Zarre", Plants of the World Online, Royal Botanic Gardens, Kew

<https://powo.science.kew.org>

Nafiseh Y. Shahin Z. & Günther H 2016. Molecular phylogeny of the mainly Mediterranean genera Chaenorhinum, Kickxia and Nanorrhinum (Plantaginaceae, tribe Antirrhineae, with focus on taxa in the Flora Iranica region", Nordic Journal of Botany, 34: 4 p 455-463

Bramwell, David & Bramwell, Zoë (2001), Wild Flowers of the Canary Islands (2nd ed.), Madrid: Editorial Rueda, p. 314, ISBN 84-7207-129-4 (as Kickxia scoparia

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2023 עפעפית גדולת-פרחים, בן-שיח מדברי שפרחיו צהובים (ינואר 2024). כתב-עת "כלנית", 9.

=====

[עפעפית גדולת-פרחים, בן-שיח מדברי שפרחיו צהובים \(ינואר 2024\)](#)